

4. Добролюба Г. М. Концепт свиня як один із основних образів української етнолінгвістики та лінгвокультурології. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія*. 2019. № 13. С. 36–50.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Фразеологічний словник української мови. За заг. ред. Л. С. Паламарчука. Київ, 1993. Кн. 1. 528 с.

2. Фразеологічний словник української мови. За заг. ред. Л. С. Паламарчука. Київ, 1993. Кн. 2. 529 – 980 с.

Ольга-Юліта Погореляк

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

НАЗВИ СУЗІР'ІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ І КУЛЬТУРІ

У статті проаналізовано сучасний стан пізнання назв сузір'їв та поширеність народних найменувань серед студентів. Висвітлено результати дослідження асоціативних полів деяких із сузір'їв – Велика Ведмедиця, Орion, Кассіопея та Волосся Вероніки. Було розглянуто та порівняно структуру зазначених полів.

Ключові слова: *ономастика, асоціативний експеримент, назви сузір'їв, стимул, реакція.*

This article deals with the current state of knowledge about names of constellations and prevalence of folk names among the students. The associative fields among some names of constellations – Ursa Major, Orion, Cassiopeia and Coma Berenices were analyzed. Their structure was studied and compared.

Key words: *onomastics, associative experiment, names of constellations, stimulus, reaction.*

В українському мовознавстві назви сузір'їв вивчали найбільше Ю.А Карпенко та О. Ю. Карпенко, проте досі не було проведено асоціативного дослідження з зазначеними назвами сузір'їв, тому побудова їхніх асоціативних полів та аналіз є актуальними як для ономастики так для психолінгвістики. Отже, метою цього дослідження є встановити сучасний стан пізнання назв сузір'їв завдяки асоціативному експерименту та визначити поширеність народних назв у сучасному студентському прошарку населення.

Основний метод, застосований у дослідженні – аналіз даних, що були добути за допомогою експерименту. У дослідженні взяли участь 85 інформантів, студенти вищих закладів освіти, а тому вік респондентів становить приблизно від 16 до 24 років.

Асоціативний експеримент належить до групи головних психолінгвістичних методів дослідження мовленнєвої поведінки людини. Значення власної назви детально розкривається через асоціації, які показують сприйняття цієї назви у суспільстві. Це найнадійніший шлях у визначенні наповнення та ролі онімів у ментальному лексиконі [1, с. 253 – 254].

Аналізуючи реакції, надані на слово-стимул *Велика Ведмедиця* вдалося встановити, що ядром асоціацій є парадигматичні зв'язки, а саме: гіперо-гіпонімія, синонімія та антонімія. Саме це сузір'я є прототиповим в уявленні мовців, це - найвпізнаваніше сузір'я. Через це у лексиконі респондентів було виявлено найбільше синонімічних зв'язків, а саме народних назв – *Ківи, Віз, Кови*. На периферії асоціацій знаходяться індивідуальні, ремінісцентні та асоціації за формою та ознаками.

Проте цікаво розглянути цю назву у порівнянні з двома іншими – *Оріон* та *Кассіопея*. За цими назвами закріплено вторинне значення – давньогрецькі міфи. І у цих назвах ядром вже є саме це – зв'язки з давньогрецькими міфами, тобто реакції

були такими – *міф, міфологія, давньогрецька міфологія, Греція*. А парадигматичні зв'язки опинились вже на периферії. Цікаво відмітити, що у свідомості мовців з'являється і явище меронімії – тобто пригадується астеризм *пояс Оріона*. А асоціації за формою Кассіопеї вказують на впізнаваність сузір'я.

У порівняння варто взяти сузір'я *Волосся Вероніки*. У цієї назви є своя історія – так назвали область неба у честь дружини єгипетського правителя Береніки II, яка віддала своє волосся у жертву. Проте ці асоціації опинились на периферії, що вказує на те, що історичні факти, пов'язані з назвами менш відомі, ніж міфічні. А у ядрі асоціацій вже опинились парадигматичні та синтагматичні асоціації – тобто те, хто така є Вероніка, а це образ дівчини та яким має бути волосся, а це і колір і довжина.

Окрім наукових назв, дуже важливі народні. Вони відображають світобачення, історію народу, який дав цю назву і майже не залежать від наукової традиції та є дуже давніми. У давнину Люди послуговувались лише найяскравішими частинами неба, тобто тими, які допомогли би їм орієнтуватися вночі, вказали би час, дорогу, або ж поява певного астрономічного об'єкта могла вказувати на те, що потрібно починати певний вид сільськогосподарських робіт. Народ переносив на небо найважливіші реалії свого життя, зокрема в українців – це назви сільськогосподарських знарядь (*Борона, Чепіги, Віз, Граблі*), найменування предметів побуту звичайної тогочасної людини (*Ківи, Хрест, Криниця*), та назви людей за їхньої сферою діяльності (*Косарі, Волопас*) [2, с. 319]. Для українського народу найпоширеніші сузір'я, які отримували свої інтерпретації – це *Велика Ведмедиця* та *Оріон* і його пояс. Проте, на жаль, як показує асоціативний експеримент – сучасні українці почали забувати про такий важливий пласт лексики. Із 85 респондентів лише 22 змогли дати відповідь на це запитання та було наведено лише 15 народних назв. Та більша частина яких стосується лише *Великої та Малої Ведмедиці* – *Ківи, Великий і Малий, Ківи, Кови, сузір'я Воза*. Також респондентами з Рівненщини було надано декілька унікальних назв, таких як *Зміносець – Люлька, Орел – Дівчина з Відрами, Три Вози, Терези – Коромисло з*

відрами.

Підсумовуючи, варто сказати, що назви сузір'їв уже не відіграють такої важливої ролі, яка була раніше. Людям не потрібно шукати полярну зірку, щоб дізнатись у якому напрямку рухатись та чекати на появу Стожарів, щоб розпочати робочий день. Проте експеримент показує, що студентський прошарок населення добре знає про легенди, історії різних назв, інтерпретує їх по-своєму та реагує, спираючись на свій досвід. Проте відчутно певне забуття народних назв, тому варто почати популяризувати їхнє вивчення, адже саме у таких архаїчних онімах, за якими стоять історія, лінгвістика та етнологія скарб нашої мови.

Список використаних джерел

1. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: дис. ... д-ра філ. Наук : 10.02.15. Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2006. 416 с.
2. Процик І. Словник власних астрономічних назв української мови. *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні*. Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2014. С.318 – 335.